

RÁCZ ATTILA

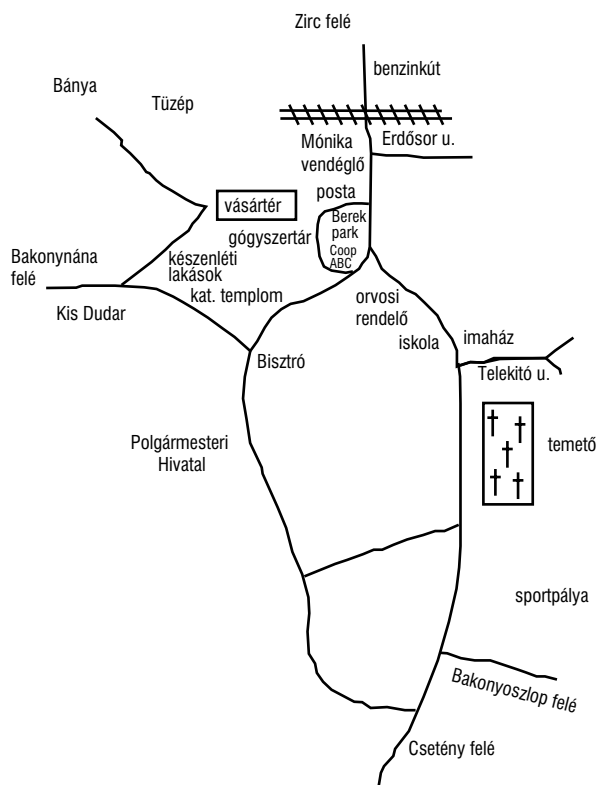
A FALU MENTÁLIS TÉRKÉPE – AHOGYAN A HELYBELIEK LÁTJÁK

„A kognitív térképezés pszichológiai folyamatok sorozatából álló folyamat, amely megjegyzi, kódolja, raktározza, előhívja és dekódolja a mindennapi térbeli környezetre (...) vonatkozó információt.” (Downs-Stea 1973, idézi Letenyei 2004:149)
A kognitív térképezés azt a folyamatot jelöli, melynek során a személyekben kialakul egy sajátos kép, a valóságos térnek egy sajátos értelmezéseként. Ez a sajátos kép, a kognitív térkép, melynek összetevői térképi elemekből, illetve a hozzájuk kapcsolódó szubjektív képzetekből álló tudati képződmények, a mentális térképezés lényege pedig, éppen ezeknek, az egyénekből rejlő kognitív térképeknek feltárása, különböző módszerekkel (Kiss 2005).

Az 1937-es dudari falukutatás idején nem került sor annak vizsgálatára, hogy a falubeliek hogyan látják saját településüket és közösségüket, bár ebben az időben már, a 19-20. század fordulójának néprajzi és antropológiai irodalmában is megjelenik a módszer térhasználat címke alatt (Letenyei 2004). Elméletileg tehát a Dudarra látogató nemzetközi kutatócsoport tudósai hallhattak a térhasználattal kapcsolatos antropológiai kutatásokról, annál is inkább, mivel Richard C. Thurnwald, aki ekkor a kutatócsoport tagja, 1925-től a berlini egyetemen az etnológia, szociológia és a szociálpszichológia professzora volt (Lengyel 1990:473).

Dudaron 2012-ben mentális térképezés módszerével is gyűjtöttünk adatokat. Az adatok felvétele egyrészt kvantitatív kérdőíves, másrészt az úgynevezett „free recall” módszerrel történt, melynek során arra kértük válaszadóinkat, hogy egy üres papírlapra rajzolják le a települést. Az adatfelvétel idején 137 kérdőív kitöltésére és 57 térkép megrajzolására került sor. A mentális térképes adatfelvételünk kvantitatív részét eredetileg elsősorban a helyi társadalom rétegzettségének a felderítésére, az esetlegesen létező területi elkülönülés és sztereotípiák mérésére dolgoztuk ki, azonban elemzésünk során ilyen kognitív kategóriákat nem találtunk.

A rajzoltatásos módszerrel felvett adatok elemzése során azonban több érdekes dologra figyelhettünk fel. A legérdekesebb talán az volt, hogy a térképet rajzoló dudariak többségénél a fent és lent kategóriák, nem a földrajzi észak-déli tájolásnak feleltek meg, hanem a domborzati viszonyok által meghatározott fel és le kategóriákkal azonosultak. Ebből adódóan a legtöbb esetben az egyébként Dudartól délnyugati irányba fekvő Zirc került a lap tetejére, ahová az út emelkedően át vezet. (1. térkép)

1. térkép

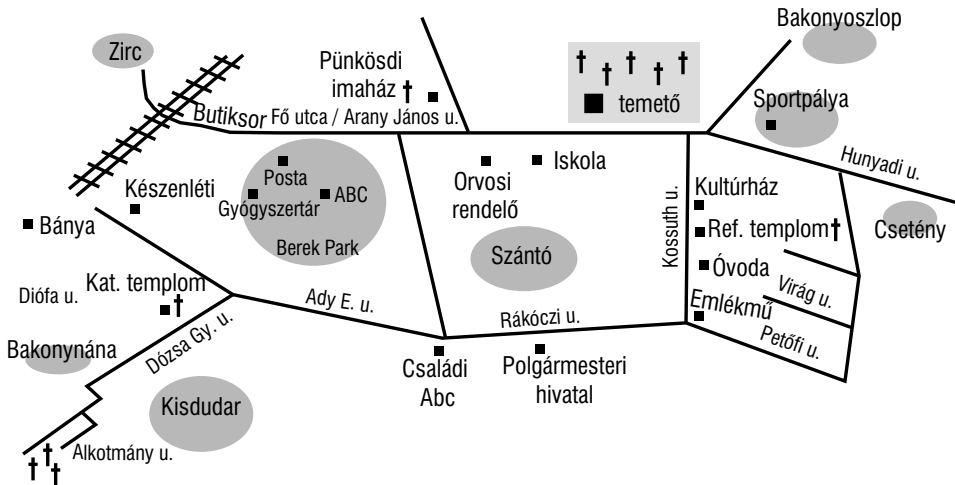
A dudariak által megrajzolt kognitív térképeket összesítve elemeztük, és megrajzoltuk Dudar mentális térképét. (2. térkép)

A rajzolt térképek elemzéskor kirajzolódott a falu története során kialakult két központ is, nevezetesen a bányanyitás előtti régi faluközpont, amely az I. világháborús emlékműnél, a Petőfi, Rákóczi és Kossuth utcák találkozásánál helyezkedik el. A másik központ, amely funkcionálisan később vált faluközponttá, a Berek park és Arany János utcák találkozásánál az ABC, a Posta és a Gyógyszertár közelében van, itt nyert elhelyezést a Bányász emlékmű is.

A dudari mentális térképeken található adatok alapján külön kategóriákba csoportosítottuk a felrajzolt objektumokat.

A térképeken megjelenített és lehatárolt **mentális terek** között a leggyakrabban a Berek park és környéke, valamint az I. világháborús emlékmű és a körülötte található utcák nevei (Dózsa György, Rákóczi, Petőfi utca) szerepelnek. Ezek a már korábban említett központjai a falunak. Emellett megjelenik mentális térként Kisdudar, valamint a falu közepén lévő nagyobb terület, melyet „szántó” elnevezéssel rajzoltak fel többen a térképre. Falurészként említik még az Erdősort, amely

hivatalosan egy utcánév, ez az utca vezet a bánya miatt „újonnan” betelepülők falurészébe. Néhány térképen szerepelnek még a Készenléti, a Butikisor, a Csoókanyar, a Csiriptelep, a Kertek, a Szelesdomb, az Öregfalu, a Mező, az Erdő és a Dzsumbuj részek is. **Törésvonalak, határok** tekintetében a vasút, valamint a Petőfi utca kerültek megnevezésre, mely utóbbi a „falú szélé” a régebbi falurészben, amit korábban „Kerítésként” is emlegettek a dudariak. **Tájékozási pontok** azok a népszerű találkozási, vagy iránypontok, amelyek a mindennapokban segítik a tájékozódást. Dudaron ezeket a pontokat a templomok, a kultúrház, az orvosi rendelő, a temető, az ABC és a sportpálya jelenti. **Útvonalak** közül a leggyakrabban említett a Hunyadi utca „fő útnak” mondott egyik szakasza, amelynek a másik fele az Arany János utca. A térképeken egyébként 7 esetben külön Fő út néven is jelölték ezt a szakaszt, bár hivatalosan nincs ilyen utcánév Dudaron. A település fő **csomópontjait** elsősorban a két központ, másrészt pedig a falu kulturális csomópontját képező Kossuth utca kultúrházhoz közeli része alkotja.

2. térkép

FELHASZNÁLT IRODALOM

- Downs, R. M. – Stea, D. (1973): Cognitive Maps and Spatial Behavior: Process and Products. In: Downs and Stea (ed.): *Image and Enviroments*. Aldine Publishing, Chicago. 312-317 pp.
- Lengyel András (1990): A Szegedi Fiatalok dudari falutanulmányozása. In: Lengyel András: *Útkeresések*. Magvető Könyvkiadó, Budapest. 447-491 pp.
- Kiss János Péter (2005): A mentális térkép. In: Nemes Nagy József (szerk.): *Regionális elemzési módszerek*. ELTE Regionális Földrajzi Tanszék MTA-ELTE Regionális Tudományi Kutatócsoport, Budapest. 96-98. pp.
- Letenyei László (2004): *Településkutatás*. A települési és térségi tervezés társadalomtudományos alapozása. L'Harmattan Kiadó, Budapest